

DIAC. DR. GABRIEL PIȘTEA

SĂRBĂTOAREA BOTEZULUI DOMNULUI
PERSPECTIVĂ ISTORICĂ.
ELEMENTE DE TEOLOGIE ȘI DE SPIRITUALITATE LITURGICĂ

DIAC. DR. GABRIEL PIȘTEA

SĂRBĂTOAREA BOTEZULUI
DOMNULUI
PERSPECTIVĂ ISTORICĂ.
ELEMENTE DE TEOLOGIE ȘI
DE SPIRITUALITATE LITURGICĂ

Carte tipărită cu binecuvântarea
Înaltpreasfințitului TEOFAN
Mitropolitul Moldovei și Bucovinei

DOXOLOGIA
IAȘI, 2020

Cuprins

Cuvânt înainte (Pr. Prof. Univ. Dr. Viorel Sava)	9
Prolog	17
Introducere	23
Capitolul I	
Caracterul epifanic și eshatologic al cultului divin	29
I.1. Stadiul cercetărilor privind Praznicul Botezului Domnului ...	40
I.1.1. În spațiul occidental	41
I.1.2. În spațiul românesc	45
Capitolul al II-lea	
Botezul Domnului în Sfânta Scriptură	
și în literatura primelor veacuri	49
II.1. Prefigurări vechi-testamentare ale Botezului Domnului	49
II.2. Excurs: Botezul lui Ioan	55
II.3. Botezul Domnului în Evangheliile și Faptele Apostolilor	68
II.4. Botezul Domnului în literatura siriacă	77
II.5. Botezul Domnului în apocrifele iudeo-creștine	93
II.6. Botezul Domnului în scrierile gnostice	96
II.7. Botezul Domnului la autorii creștini timpurii	99
II.7.1. Iustin Martirul și Filosoful, Meliton de Sardes	
și Irineu de Lyon.....	99
II.7.2. Epistola lui Barnaba și Epistola către Diognet	107
Capitolul al III-lea	
Istoricul Praznicului Botezului Domnului	109
III.1. Praznicul Botezului Domnului în Orient	111
III.1.1. Egipt	111
III.1.2. Palestina	124
III.1.3. Siria	130
III.1.4. Constantinopol, Capadocia și Asia Mică	138
III.2. Praznicul Botezului Domnului în Occident	144
III.2.1. Roma și întreaga Italie	144
III.2.2. Africa	150

III.2.3. Galia	153
III.2.4. Spania	154
III.2.5. Provinciile dunărene și Armenia	157

Capitolul al IV-lea

Omiliile sau imnele Părinților Bisericii dedicate

Praznicului Botezului Domnului – surse istorice și imnografice.

Teologia imnografiei Sărbătorii.	159
IV.1. <i>Imnele Arătării Domnului</i> ale Sfântului Efreem Sirul	162
IV.2. Discursul Sfântului Grigorie de Nazianz dedicat Epifaniei	186
IV.3. <i>Omilia la Sărbătoarea Luminilor</i> a Sfântului Grigorie de Nyssa	196
IV.4. <i>Cuvântarea la Botezul Domnului</i> a Sfântului Ioan Gură de Aur	203
IV.5. Fericitul Augustin, despre Sărbătoarea Arătării Domnului	210
IV.6. <i>Cuvântul la Botezul Domnului</i> al Sfântului Proclu al Constantinopolului	213
IV.7. Maxim de Turin, <i>Omilii la Epifanie</i>	216
IV.8. <i>Omiliile metrice</i> ale lui Narsai	223
IV.9. <i>Condacele</i> Sfântului Roman Melodul la Epifanie	233
IV.10. Iacob de Sarug, <i>Omilii festale la Epifanie</i>	250
IV.11. Sever al Antiohiei, <i>Imne la Epifanie</i>	257
IV.12. <i>Trei Omilii anonime</i> la Sărbătoarea Epifaniei	261
IV.13. Omilia Sfântului Grigorie al Neocezareii la Praznicul Epifaniei	276

Capitolul al V-lea

Analiza evoluției filologice și tipiconale

a Praznicului Botezului Domnului –

dezvoltarea elementelor de structură ale slujbei	281
V.1. Rânduiala actuală a slujbelor ce încadrează Sărbătoarea Botezului Domnului – elemente tipiconale și de teologie a imnografiei	282
V.2. Analiza vechilor Lecționare cu privire la Praznicul Epifaniei	291
V.2.1. Cartea de cult numită <i>Prophetologhion</i> sau <i>Parimion</i>	291
V.2.2. Vechiul Lecționar Armean de la Ierusalim	294

V.2.3. Rituale Armenorum	296
V.2.4. Marele Leționar georgian de la Ierusalim	296
V.2.5. Sistemul Leționarului Siriac de est	297
V.2.6. Leționarul nestorian din Mosul	299
V.2.7. Scurte indicații din diferite Leționare	300
V.3. Analiza tipiconală a Praznicului Epifaniei	301
V.3.1. <i>Tipicul</i> Mănăstirii Sfântului Ioan Studitul din Constantinopol (sec. al IX-lea)	303
V.3.2. <i>Tipiconul</i> Marii Biserici din Constantinopol (sec. X)	304
V.3.3. Regula Sfântului Atanasie Athonitul pentru Marea Lavră (sec. X)	306
V.3.4. Regula lui Michael Attaleiates pentru a sa „Casă de milostenie” din Rhaidestos și pentru Mănăstirea lui Hristos <i>Panoiktirmon</i> din Constantinopol (sec. XI)	307
V.3.5. <i>Tipiconul</i> lui Nikon de la Muntele Negru (sec. XI)	308
V.3.6. <i>Tipiconul</i> Mănăstirii Născătoarei de Dumnezeu de la Evergetis (sec. XI)	309
V.3.7. <i>Tipiconul</i> lui Grigorie Pakourianos de la Mănăstirea Maicii Domnului Petritzonitissa din Backovo (Bulgaria, sec. XI)	310
V.3.8. <i>Tipiconul</i> Mănăstirii Hristos Mântuitorul din Messina (sec. XII)	310
V.3.9. <i>Tipicul</i> împărătesei Irina Doukas Komnena pentru Mănăstirea Maicii Domnului Kecharitomene din Constantinopol (sec. XII)	311
V.3.10. <i>Tipicul</i> împăratului Ioan al II-lea Komnenos pentru Mănăstirea lui Hristos Pantokrator din Constantinopol (sec. XII)	312
V.3.11. Regula lui Ioan pentru Mănăstirea Sfântului Ioan Înaintemergătorul din Phoberos (sec. XII)	312
V.3.12. Regula lui Nicolae pentru Mănăstirea Sfântului Nicolae din Casole (sec. XII)	313
V.3.13. <i>Tipiconul</i> Teodorei Palaiologina pentru Mănăstirea Livos din Constantinopol (sec. XIII)	314
V.3.14. <i>Tipiconul</i> Sfântului Sava cel Sfințit	314
V.3.15. Câteva ediții românești și grecești ale <i>Tipiconului</i>	315

V.3.16. Rânduiala Sărbătorii Epifaniei în Biserica egipteană coptă	319
V.3.17. Tipiconul actual al Bisericii Ortodoxe din Rusia pentru Praznicul Epifaniei	321
V.4. Analiza mineială a Sărbătorii Epifaniei	322
Capitolul al VI-lea	
Boboteaza sau Sfințirea cea Mare a Apei	333
VI.1. Istoricul timpuriu al binecuvântării apei	337
VI.2. Istoricul ritualului binecuvântării apelor – stagiul întâi (secolele VIII-X)	343
VI.3. Istoricul ritualului binecuvântării apelor – stagiul al doilea (secolele XI-XIII)	355
VI.4. Istoricul ritualului binecuvântării apelor – stagiul al treilea (secolele XIV-XVI)	366
VI.5. Originea rugăciunii <i>Mare ești, Doamne... și comentariul</i> teologico-liturgic al întregii slujbe de Bobotează	374
VI.6. Slujba sfințirii Aghesmei Mari în <i>Molitfelnicele</i> și <i>Evhologhioanele</i> românești și grecești	393
VI.7. Tradiții populare de Bobotează	405
Concluzii generale	417
Referințe bibliografice	421
Anexe.....	451
Anexa I. Maxim de Turin, <i>Omilii la Epifanie</i>	451
Anexa a II-a. Iacob de Sarug, <i>Omilii festale la Epifanie</i>	465
Anexa a III-a. <i>Trei Omilii anonime la Sărbătoarea Epifaniei</i>	475

CUVÂNT ÎNAINTE

În ultimele decenii, Teologia Liturgică românească a înregistrat progrese semnificative în cercetare, dat fiind faptul că, odată cu reînființarea Facultăților de Teologie din țară, au apărut Școli Doctorale noi și, odată cu ele, un număr, mereu crescând, de îndrumători de doctorat pentru majoritatea disciplinelor teologice. Acest fapt s-a petrecut și în cazul disciplinei Teologie Liturgică, disciplină slujită astăzi de specialiști recunoscuți în domeniu, care au abilitarea să coordoneze teze de doctorat ale căror subiecte sunt de mare importanță și de mare actualitate pentru vremea noastră. O serie de teme care sunt cercetate astăzi în Școlile Doctorale Teologice românești continuă proiecte mai vechi, inițiate de înaintașii noștri la catedra de Teologie Liturgică, alte teme sunt parte ale proiectelor mai noi, inițiate de titularii acestei discipline de studii teologice.

Unul dintre proiectele de cercetare mai noi este cel referitor la Sărbătorile Împărătești din cadrul cultului divin ortodox, proiect care, până în momentul de față, a înregistrat realizări importante. Menționăm între acestea: teza de doctorat a părintelui *Dan Alexandru Streza*¹, despre Sărbătoarea Nașterii Mântuitorului nostru Iisus Hristos, realizată sub îndrumarea IPS Laurențiu, Mitropolitul Ardealului, teza de doctorat a părintelui *Lucian Farcașiu*² despre Teologia imnelor Praznicelor Împărătești din perioada pascală, realizată sub îndrumarea regretatului nostru magistru Pr. Prof. Dr. Nicolae Necula, teza de doctorat despre Sărbătoarea Bobotezei a părintelui *Petru Buta*³, realizată sub îndrumarea Părintelui Prof. Dr. Vasile

---

¹ Dan Alexandru Streza, *Sărbătoarea Nașterii Domnului. Originea Apostolică, evoluția și importanța ei în cadrul anului liturgic*, Editura Andreiană, Sibiu, 2011, 471 p.

² Pr. dr. Lucian Farcașiu, *Teologia imnografiei Praznicelor Împărătești din ciclul pascal, studiu liturgic-istoric*, Editura Universității Aurel Vlaicu, Arad, 2010, 370 p.

³ Teză nepublicată, susținută la Cluj în anul 2019, având titlul: *Praznicul Botezului Domnului – un comentariu teologic al ritualului, imnografiei și analiza variantelor muzicale bisericesti din secolele XIX-XX*.

Stanciu, aceasta din urmă ocupându-se mai mult de imnografia și de partea muzicală a acestui Praznic Împărătesc, precum și teza de doctorat a domnului *Cezar Login*⁴, despre Înainteprăznuirea Nașterii Domnului, realizată în co-tutelă, sub îndrumarea mea și a Părintelui Prof. Dr. Vasile Stanciu. Realizarea proiectului la care facem referire se află în plină desfășurare. Ar fi benefic pentru Teologia Liturgică românească să avem în final o enciclopedie a Sărbătorilor Împărătești, fapt realizabil dacă specialiștii în domeniu vor urmări cu tenacitate un astfel de proiect. Inițierea și derularea acestui proiect se înscrie în rândul preocupărilor din ce în ce mai evidente de a trata teme de teologie și spiritualitate liturgică, teme care au lipsit spațiului românesc pentru o perioadă îndelungată de timp. Era și firesc, devreme ce înaintașii noștri au simțit nevoia să se concentreze asupra aspectelor istorico-liturgice ale cultului divin ortodox, pentru a răspunde unor cerințe stringente ale învățământului teologic universitar din timpul lor. Aspectele de teologie și spiritualitate liturgică, pe care le întâlnim în lucrările mai noi, nu fac altceva decât să continue cercetarea de acolo de unde au lăsat-o înaintașii noștri adăugând mereu, pe temelia deja zidită, ceea ce lipsește cercetării teologice-liturgice românești.

Capitolul despre Sărbătorile Împărătești, ca de altfel capitolul privitor la toate sărbătorile ortodoxe, reprezintă o parte însemnată a teologiei liturgice răsăritene, dat fiind faptul că Ortodoxia este Biserica aflată mereu în stare de sărbătoare. Este Biserica în care mereu celebrăm evenimente din istoria sfântă a mântuirii, celebrăm persoane sfinte, celebrăm Sfânta Liturghie, știut fiind faptul că nu există zi liturgică de peste an care să nu aparțină deopotrivă ciclului mobil pascal și ciclului fix sanctoral, și în care, afară de unele excepții, să nu săvârșim Sfânta Liturghie. Având în vedere această specificitate a spiritualității liturgice ortodoxe și fiind conștienți de importanța majoră a proiectului de cercetare legat de Sărbătorile Împărătești – și nu numai – am încredințat doctorandului nostru, *Gabriel Piștea*, tema de cercetare intitulată *Sărbătoarea Botezului Domnului – Perspectivă istorică. Elemente de teologie și de spiritualitate liturgică*, rezultatul cercetării având bucuria de a-l prezenta în ședință publică, în februarie 2020, membrii Comisiei de susținere acordând, în unanimitate, calificativul „Excelent”. Acum a venit timpul ca munca de cercetare, împlinită matur și responsabil

---

⁴ Cezar Login, *Înainteprăznuirea Nașterii Domnului în ritul bizantin*, Editura Renașterea, Cluj-Napoca, 2020, 306 p.

de doctorandul nostru de atunci, Gabriel Piștea, în prezent diacon la Catedrala Arhiepiscopiei Romanului și Bacăului din orașul Roman și redactor coordonator al Revistelor „Teologie și Viață” și „Candela Moldovei”, ale Mitropoliei Moldovei și Bucovinei, să se finalizeze prin publicarea rezultatelor cercetării, fapt sugerat la momentul susținerii publice a tezei de doctorat de către toți membrii comisiei.

Cartea pe care ne-o propune părintele Gabriel cuprinde: introducere, șase capitole, concluzii generale, referințe bibliografice și un număr însemnat de anexe. Subliniem cu satisfacția și cu bucuria unei bune împliniri, că lucrarea realizată de doctorandul nostru, poate fi considerată una dintre cele mai temeinice lucrări de doctorat dintre cele pe care le-am coordonat până în prezent. Corpul lucrării reliefează maturitatea teologică a cercetătorului, informarea deplină asupra literaturii de specialitate, dublate de un stil plăcut, original și de o judicioasă distribuire a informațiilor în interiorul celor șase capitole care o compun.

În *Introducerea lucrării*, doctorandul Gabriel Piștea își fixează culoarul pe care și-l propune să îl urmeze. Finalul lucrării ne arată că doctorandul s-a ținut de culoarul ales, și s-a ținut bine și până la capăt. Părți însemnate din lucrare sunt inedite, ceea ce face ca această teză de doctorat să se impună în spațiul teologic liturgic românesc ca fiind una de referință. Tânărul cercetător a mers la izvoare, a cercetat manuscrise, a tradus texte din limba greacă veche, a scos la lumină omii cunoscute parțial sau necunoscute spațiului românesc, și-a asumat truda căutării prin diferite ediții ale cărților de cult, a cercetat tipicoane mai puțin cunoscute și a valorificat conținutul lor în sensul realizării demersului științific pe care și l-a propus, a emis ipoteze care se disting prin cumințenia academică, echilibru și onestitate științifică. A analizat texte liturgice și a evidențiat valoarea conținuturilor lor teologice, a așezat în tabele sinoptice imne liturgice care compun slujbele sărbătorii Botezului Domnului, a îndreptat traducerile acestor texte, acolo unde a fost cazul, provocând, prin aceasta, pe cei în sarcina cărora se află diortosirea cărților de cult la o mai atentă revizuire a acestora. Așadar, avem de-a face cu o lucrare bine realizată din punct de vedere științific și teologic pe care, din toată inima, mă bucur să o prezint, să o apreciez și să o recomand spre publicare.

În *primul capitol* al lucrării, intitulat *Caracterul epifanic și eshatologic al cultului divin*, autorul evidențiază două din trăsăturile spiritualității liturgice ortodoxe: prima se referă la faptul că slujbele divine îl revelează pe Dumnezeu celor care intră în spațiul liturgic cu credință, cu evlavie și cu fior sfânt, al doilea se referă la faptul că viața liturgică înlesnește participantului la cultul divin părtășia, anticipată dar nedeplină, la viața veșnică spre care se îndreaptă. În Biserica de pe pământ, avem experiența cerului, după cum spune Sfântul Ioan Damaschin. Un teolog occidental mai nou, referindu-se la experiența duhovnicească pe care credinciosul o are în spațiul liturgic în prezența sfinților și în comuniune cu Dumnezeu, spune că: „în Sfânta Liturghie, experimentăm tensiunea sau interpătrunderea dintre deja și nu încă”. Adică deja suntem părtași ai vieții veșnice și, în același timp, nu încă, pentru că nu suntem părtași în mod deplin. Acest fapt este subliniat și într-una din rugăciunile de la finalul Sfintei Liturghii în care cerem lui Dumnezeu, zicând: „...dă-ne nouă să ne împărtășim cu Tine deplin în ziua cea fără de sfârșit a Împărăției Tale”. În același capitol, autorul face o prezentare detaliată a stadiului cercetării temei, atât în spațiul occidental, cât și în cel românesc. Conținutul subcapitolelor referitoare la aceste aspecte vorbește de la sine despre buna informare și documentare a doctorului.

Al doilea capitol al lucrării, intitulat *Botezul Domnului în Sfânta Scriptură și în literatura primelor veacuri*, ne prezintă o bogată incursiune scripturistică, autorul identificând și interpretând într-o manieră echilibrată și corectă din punct de vedere teologico-liturgică textele vechi-testamentare care anunță Botezul Domnului și pe cele nou-testamentare care descriu evenimentul care stă la baza Sărbătorii Epifaniei. M-am bucurat de prezența Părintelui Profesor Dr. Petre Semen în Comisia de susținere, în calitate de președinte, un specialist de marcă în teologia biblică a Vechiului Testament, care, făcând parte și din comisia de îndrumare a acestei teze de doctorat, cu acrivia cunoscută, a povățuit pe doctorandul nostru în realizarea acestui capitol, fapt pentru care, cu recunoștință, îi aducem cuvenitele mulțumiri.

Capitolul al treilea al lucrării este intitulat *Istoricul Praznicului Botezului Domnului* și ne prezintă istoria îndelungată și fascinantă a acestui praznic Împărătesc din perioada de iarnă, începând de la formele lui cele mai simple, până la solemnitățile impresionante pe care ni le oferă structura actuală a slujbelor de Bobotează. Autorul a cercetat documente și ne

prezintă informații deosebit de valoroase despre modul cum sărbătoarea aceasta era ținută în antichitatea creștină în Nordul Egiptului, în Palestina, în mănăstirile din jurul Ierusalimului, la Constantinopol, în Capadocia și în Asia Mică. Alegerea acestor centre nu este întâmplătoare. Toate aceste locuri au fost focare de intensă viață și spiritualitate liturgică, modul slujirii liturgice de aici influențând lumea creștină a primului mileniu. În aceste locuri s-au plămădit Laudele Bisericești, s-a maturizat rânduiala Sfintelor Taine și a Sfintei Liturghii și tot aici s-au construit anul liturgic și sinaxarul. Aici, în aceste locuri, au apărut marile sărbători și de aici au fost preluate în toată lumea creștină. Din Răsărit, autorul se mută cu cercetarea sa în Occidentul creștin, arătând cum această sărbătoare a apărut și s-a celebrat la Roma și în întreaga Italie, în Galia și în Spania, încheind cu câteva referințe din provinciile dunărene și din Armenia referitoare la sărbătoarea Epifaniei. Este cunoscut faptul că, până spre finalul secolului al patrulea, sărbătoarea Nașterii Domnului și sărbătoarea Botezului Domnului au coexistat, modul în care erau celebrate și data la care erau ținute fiind diferite în Orient și în Occident. La sfârșitul secolului al patrulea, cele două sărbători se despart una de alta, fiecare continuând să se dezvolte, din punct de vedere liturgic, în jurul evenimentului pe care îl celebrează. Despre sărbătoarea Nașterii Domnului, a tratat – așa cum am menționat mai sus – tânărul cercetător Daniel Alexandru Streza. Meritul doctorandului nostru constă în faptul că oferă științei liturgice românești, pentru prima dată, o istorie temeinică și completă a evoluției praznicului Bobotezei, evitând repetiția sterilă a informațiilor deja cunoscute privitoare la perioada coexistenței celor două praznice Împărătești și căutând să se concentreze pe istoria praznicului Bobotezei de după separarea lui de praznicul Nașterii Domnului.

În *capitolul patru*, autorul lucrării ne prezintă un număr însemnat de omilii rostite cu prilejul sărbătorii Epifaniei de unii dintre marii părinți și dascăli ai Bisericii, unele dintre acestea fiind inedite pentru cercetarea teologico-liturgică românească. Pe lângă faptul că părintele Gabriel a tradus o parte însemnată din aceste omilii, el reușește să realizeze și o analiză teologică a conținutului lor, identificând, totodată, pasajele care au inspirat pe alcătuitoarii imnografiei praznicului sau sunt inspirate din imnografia acestui praznic. Conținutul acestui capitol este de teologie și spiritualitate liturgică, adăugându-se, firesc și armonios, capitolului precedent al cărui conținut este de istoriografie liturgică.

Al cincilea capitol al lucrării, ne prezintă evoluția textelor care compun praznicul Sărbătorii Botezului Domnului, autorul identificând variațiile tipiconale înregistrate de-a lungul timpului, în anumite locuri și consemnate de anumite documente. Între documentele valorificate se cuvine să menționăm cartea de cult numită *Prophetologhion* sau *Parimion*, *Vechiul Lecționar Armean de la Ierusalim*, *Rituale Armenorum*, *Marile Lecționar Georgian de la Ierusalim*, *Lecționarul Siriac de Est*, *Lecționarul Nestorian* etc. Toate acestea sunt prezentate în prima parte a capitolului cinci. În a doua parte a acestuia, autorul face o analiză a evoluției tipiconale și structurale a slujbelor de Bobotează așa cum, de această dată, se reflectă într-o serie de tipicoane, unele dintre acestea fiind necunoscute sau cunoscute foarte puțin în spațiul teologic românesc. Între aceste tipicoane menționăm: *Tipiconul Mănăstirii Sf. Ioan Studitul din Constantinopol (sec. IX)*, *Tipiconul Marii Biserici din Constantinopol (sec. X)*, *regula Sf. Atanasie Athonitul pentru Marea Lavră (sec. X)*, *Tipiconul lui Nikon de la Muntele Negru (sec. XI)*, *Tipiconul Mănăstirii Everghetis (sec. XI)*, *Tipiconul Mănăstirii Hristos Mântuitorul din Messina (sec. XII)*, *Tipiconul Împăratului Ioan al II-lea Komnenul (sec. XII)*, *Tipiconul Sf. Sava cel Sfințit*, și enumerarea ar putea continua până la numărul de 17, spre finalul acestui subcapitol, autorul inserând câteva informații din tipicoanele mai noi, grecești și românești, din cele slave și din cele ale Bisericii Copte. În același subcapitol, menționăm cu apreciere, analiza temeinică a structurii slujbelor sărbătorii Bobotezei așa cum se reflectă ea în diferite ediții ale Mineiului grecesc, slavon și românesc.

Ultimul capitol al lucrării, este dedicat slujbei Sfințirii Marii a apei, o slujbă specială în Biserica Ortodoxă, specifică acestui Praznic. Subliniem și cu referire la acest capitol faptul că el constituie o noutate în arealul cercetării liturgice românești. După prezentarea istoricului acestei slujbe speciale desfășurat în trei etape (etapa întâi: sec. VIII-X; etapa a doua: sec. XI-XIII; etapa a treia: sec. XIV-XVI), autorul ne prezintă originile rugăciunii principale din cadrul acestei slujbe, realizând, în același timp, un comentariu teologic și liturgic al slujbei de Bobotează. Interesantă și bine-venită în cuprinsul lucrării este și prezentarea slujbei, așa cum s-a reflectat ea de-a lungul timpului în *Molitfelnicile* românești și în *Evhologhioanele* grecești. În finalul capitolului șase, sunt prezentate câteva tradiții populare care s-au adăpostit la streășina slujbelor din ziua de Bobotează. Lecturarea lor produce o adevărată încântare celui care își asumă această trudă.

În *Concluzii*, autorul sintetizează în șase puncte elementele cele mai importante realizate pe parcursul tezei sale, sinteză care ne ajută la înțelegerea corectă și completă a informațiilor, deosebit de bogate, din această lucrare de doctorat.

Referințele bibliografice sunt organizate pe capitole, după cum urmează: *Izvoare liturgice; Cărți de cult, Tipicoane, Molitfelnice și Evhologhioane, alte cărți de cult (Liturghier, Penticostar, Triod); colecții de texte patristice; volume, studii și articole; dicționare și câteva surse electronice*, însumând un număr de 348 de lucrări din care au fost selectate 1071 de trimiteri bibliografice.

La finalul acestei prezentări și evaluări generale, parafrazând pe colegul nostru, Pr. Prof. Dr. Petre Semen, președintele comisiei de susținere publică a tezei de doctorat, care în cadrul unei evaluări de etapă asupra acestei teze afirma că „tânărul acesta știe ce vrea”, pot spune și eu că acest tânăr știe ce are de făcut când este vorba de cercetare și că face bine ceea ce are de împlinit.

Lucrarea de doctorat alcătuită de părintele Gabriel Piștea se impune în cercetarea teologico-liturgică din țara noastră ca una dintre cele mai temeinice lucrări științifice referitoare la o Sărbătoare Împărătească închinată Mântuitorului Hristos, în cazul nostru la Sărbătoarea Bobotezei. Această realizare este rodul unei munci temeinice și responsabile asumate deplin de către doctorand și al implicării colegilor profesori din Comisia de îndrumare, cărora le mulțumesc pentru efortul asumat. Lucrarea răspunde, cu prisosință, cerințelor științifice impuse cercetării la nivelul tezelor de doctorat. Din punct de vedere teologic, lucrarea ne oferă o analiză temeinică și profundă a iconografiei praznicului Epifaniei, elementele de istoriografie liturgică și cele de teologie și spiritualitate liturgică descoperindu-ni-l pe autorul lucrării a fi un cercetător de vocație, serios și cu un mare potențial intelectual și academic.

Având conștiința că am împlinit, împreună cu părintele Gabriel Piștea, un lucru bun și plăcut lui Dumnezeu și că am răspuns cum se cuvine cerințelor cercetării teologice liturgice actuale, felicitându-l din toată inima pe autor și recomandând cu responsabilitate publicarea acestei cărți, îmi exprim speranța că lucrarea dedicată Sărbătorii Epifaniei, rodită printr-o lucrare armonioasă între îndrumător și ucenic, îi va inspira pe cercetătorii în domeniu și va aduce un progres în cunoașterea tezaurului teologic și

duhovnicesc adăpostit de cărțile de cult și revelat prin Sfintele Sărbători. Lucrarea se adresează în egală măsură iubitorilor de știință teologică și căutătorilor de hrană sfântă cu parfum liturgic. Avem convingerea că, și unii și alții, lecturând paginile acestei cărți nu vor fi dezmăgiți în căutărilor lor. Totodată, îmi exprim speranța, că părintele Gabriel Piștea, pe care l-am descoperit a fi un cercetător de vocație, fapt dovedit și prin publicarea unor articole și studii pe diferite teme liturgice, să continue munca de cercetare în armonie și consultare cu specialiștii consacrați în domeniu, astfel încât, această știință de căpătâi a teologiei ortodoxe să-și urmeze calea pe care au deschis-o înaintașii noștri, dintre care, cu recunoștință și pioșenie îi amintim pe Nicolae Cotlarciuc, Mitropolitul Bucovinei, Vasile Mitrofanovici, Teodor Tarnavschi, Badea Cireșanu, Pr. Petre Vintilescu, Pr. Ene Braniște și magistrul nostru, Pr. Nicolae Necula.

Dorim bucurie sfântă și bogate roduri duhovnicești tuturor celor care, cu răbdare, își vor odihni privirile în paginile acestei cărți.

Pr. Prof. Univ. Dr. Viorel Sava,
Facultatea de Teologie Ortodoxă „Dimitru Stăniloae”
Universitatea „Al. I. Cuza”, Iași